

СПОРТ КЛАСТЕРЛАРИ ЭСТЕТИК ТАРБИЯНИНГ ИННОВАЦИОН ШАКЛИ СИФАТИДА

Б. Э. Хусанов

ЧДПУ Ёшлар масалалари ва маънавий-маърифий
ишлар бўйича биринчи проректор

АННОТАЦИЯ

Спорт ҳам эстетик тарбия воситаси сифатида замонавий инсонни камол топтиришда алоҳида эътиборга эга. Ҳозирда спортни ривожлантириш мамлакатимизда давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Бундан кўзланган асосий мақсад авлодни жисмонан бақувват, соғлом, ватаннинг жасур ҳимоячиси қилиб тарбиялашдир. Мақолада айнан шу масалаларга тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: эстетика, спорт, мураббийлик, тараққиёт, кластер

ABSTRACT

Sport as a means of aesthetic education has a special importance in the development of a modern person. Currently, the development of sports has risen to the level of state policy in our country. The main goal is to raise the generation to be physically strong, healthy, brave defenders of the motherland. The article focuses on these issues.

Key words: aesthetics, sport, coaching, development, cluster

КИРИШ

Спортнинг барча турлари ўзининг бетакрор эстетик сифатларига эга. Бугунги кунда жамият тараққиёти суръатининг юқорилиги спорт мураббийларидан нафақат машғулот жараёнларини самарали ташкил этиш, балки унда ёш спортчилар эстетик қарашларини шакллантиришга ҳам алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини тақозо этмоқда. Мураббийлик фаолиятининг бу жиҳатлари айниқса, ёш спортчилар билан ишлайдиган мураббийларда асосий ўринни эгаллайди. Спортга эндигина қадам қўяётган ёш спортчиларда эстетик қарашларни шакллантириш айниқса, бу жараёнда буюк мутафаккирларимизнинг бой маънавий-илмий меросидан оқилона фойдаланиш ёш авлодни нафақат жисмоний балки, маънавий жиҳатдан ҳам баркамол шахслар этиб тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади.

Спорт эстетик тарбия воситаситалари орасида энг таъсирчани ва аудиторияси кенглиги билан ажралиб туради. Чунки, инсон ўзининг эстетик тарбиясини такомиллаштирмай туриб, ҳаётини тўлақонли йўлга қўйиши

мумкин эмас. Эстетик тарбия моҳиятан инсоний идеал билан боғлиқ бўлганлиги сабабли ўзининг тўлақонли мазмунини спортда намоён қилади. Чунки, спортчи самарали натижага нафақат куч ва ҳаракат орқали балки майдон, масофа, рақибни эстетик жиҳатдан идрок этиш ва ҳис қилиши билан эришади. Шундай экан, спортчи аввало, нафис дидга, покиза туйғуларга эга бўлиши зарурий ҳолдир.

МЕТОДОЛОГИЯ

Спорт кластерлари йўналишида илмий изланиш олиб борган В.В.Ананишнев¹, В.А.Литовченко, Д.А.Зубков, Т.В.Фендел каби россиялик тадқиқотчилар “Спорт – ғалаба сари ҳаракат” (Спорт - движение к победе) лойиҳаси доирасида ўрганади.² Мазкур тадқиқотларнинг мақсади кластерни бошқариш моделига асосланган спорт лойиҳасининг самарадорлигини муҳокама қилишдан иборат бўлган. Тадқиқот ва муаммони ўрганиш методологияси Перм ўлкаси (Россия Федерацияси)нинг чанғидан сакраш ва Нордис комбинезонлари бўйича яратилган спорт кластерларида амалга оширилган. Лойиҳанинг натижаси спорт кластерида иштирок этувчи ташкилотлар томонидан муаммога биргаликда ечим топиш, тартибга солиш, молиявий, таълим ва ахборот характеридаги муаммоларни аниқлаш ва шакллантириш имконини берган.

Маълумки, жамият ижтимоий-маънавий ҳаётида спорт ва жисмоний тарбия доимо биргаликда ҳаракат қилади. Хусусан, жисмоний тарбия асосан инсон саломатлигини таъминлашга қаратилган, жамиятнинг турли ёшдаги барча табақалари ихтиёрий тарзда “ўзи учун” шуғулланадиган, оммавийлик табиатига эга машқлар ёки машқ мажмуаларидан иборат. Спорт эса, унинг қайси соҳасида бўлмасин, мутахассис устозлар назорати остида махсус тайёргарлик кўрган одамларнинг, асосан ёшларнинг яккама-якка ёки жамоавий тарзда беллашувини ўз ичига олади. Жисмоний тарбия қай кўринишда бўлмасин беллашувни рад этади ва инсонга турли машқ шаклларида хоҳлаганини танлаш имконини беради. Бундан ташқари, спортда мусобақа биринчи ўринда туради ва унда муайян машқлар мажбурий тарзда бажарилади

Спорт кластерлари эстетик тарбия воситаси сифатида қуйидаги хусусиятларга эга:

¹ Ананишнев В.В. Проблемы формирования спортивных кластеров в России / В.В. Ананишнев, В.В. Корепова // Кластеры. Исследования и разработки. – 2016. – № 2. – С. 35-38.

² Литовченко В.А., Зубков Д.А., Фендель Т.В. Спортивный кластер как инновационная форма в развитии системы подготовки спортивного резерва / Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Экспериментальная и инновационная деятельность – потенциал развития отрасли физической культуры и спорта» 18-19 сентября 2020 г. Чайковский, Пермский край. –С. 37-42.

а) томошабинга эстетик завқ бағишлайди;

б) инсонда тана ва рух уйғунлигини таъминлайди;

в) ўйин жараёнидаги вазият, натижа инсон қалбида катарсис – фориғланиш ҳодисасини содир этади;

г) воқеликни бадий-эстетик ўзлаштириш орқали жисмоний ҳаракатини тартибга солиш имконини беради;

д) яратувчанлик, ижодкорлик, қизиқарлилик каби эстетик мезонлар устуворлигини таъминлайди.

Эстетиканинг йўналиши ҳисобланган “спорт эстетикаси” спорт соҳасидаги эстетик қонуниятларни ўрганади, спортнинг эстетик мазмунини, унинг жамият маданиятидаги ўрнини, спорт билан санъатнинг ўзаро алоқадорлигини тадқиқ этади. Спорт кластерлари эса инсон жисмоний камолотининг маънавий-эстетик жиҳатлари такомиллаштиришга хизмат қилади.

Одатда, спорт ва жисмоний тарбия деярли доимо ёнма-ён тилга олинса-да, улар бир-биридан жиддий фарқ қилади. Жисмоний тарбия асосан инсон саломатлигини таъминлашга қаратилган жамиятнинг турли ёшдаги барча табақалари ихтиёрий тарзда “ўзи учун” шуғулланадиган, оммавийлик табиатига эга машқлар ёки машқ мажмуларидан иборат. Спорт эса, унинг қайси соҳасида бўлмасин, мутахассис устозлар назорати остида махсус тайёргарлик кўрган одамларнинг, асосан ёшларнинг яккама-якка ёки жамоавий тарзда беллашувини ўз ичига олади. Жисмоний тарбия қай кўринишда бўлмасин, (индивидуалми, жамоавийми), беллашувни рад этади ва инсонга турли машқ шаклларидан хоҳлаганини ташлаш имконини беради. Спортда эса мусобақа биринчи ўринда туради ва унда муайян машқлар мажбурий тарзда бажарилади. Лекин бу мажбурийлик спортнинг маълум бир тури доирасида спортчига эркин ҳаракат қилиш имконини беради, яъни спортда ижодий ёндашув тақиқланмайди, балки қўллаб-қувватланади. Масалан, бадий гимнастика мусобақаларида ҳар бир спортчи ўзи танлаган машқни, ўзи танлаган куй жўрлигида бажаради, лекин спортнинг ушбу турига доир қонун-қоидалардан четга чиқолмайди. Шундай қилиб, жисмоний тарбияни спортга қўшиб юбориш ёки уларни айнанлаштириш мумкин эмас. Спортнинг бошқа кўпчилик турларида эса барча спортчилар бир хил машқни бажарадилар, лекин уларни бир-биридан фарқлантириб турадиган, мусобақа руҳини сақлаб, уни сўндирмайдиган нарса, бу – ҳар бир спортчининг бир хилдаги машқ ижросига ижодий, ўзига хос ёндашувдир. Бунда спортчининг ўз аъзои бадани устидан ҳукмронлик қилиши шу ҳукмронликни эгилувчан гўзаллик, эпчиллик, улуғвор хатти-ҳаракатлар шаклида томошабинга тақдим этишини тақозо қилади, хуллас, спорт инсон танаси гўзаллигининг намоёйиши

сифатида диққатга сазовор. Спортга қадимги юнонлар, бундан бир неча минг йиллар аввал ана шундай нуқтаи назардан ёндашганлар. Лекин, кейинчалик мусобақа омили гўзалликни четга суриб, уни ғолиблик ва мағлублик билан баҳоланадиган эҳтиросни ўйинга, қиморнинг ўзига хос турига айлантириб қўйди (қадимги Румодаги гладиаторлар баҳси, кейинчалик от пойгасига пул тикишлар в.х.).

Ҳозирги пайтда спорт жаҳон бўйлаб жуда кенг ёйилган маданий соҳа сифатида тан олинади. Айниқса, буни Ўзбекистон мисолида яққол кўриш мумкин. Бизда мустақиллик шарофати билан спортга миллий маданиятнинг узвий қисми сифатида қараш шаклланди, унинг ҳамма тури бўйича мусобақалар ўтказиш одат тусига кирди, ўзбек кураши эса умумбашарий спорт тури мақомини олди, махсус Маданият ва спорт вазирлиги ташкил этилди. Шу сабаб бугун Ўзбекистон спорт диёрига, инсон жисмоний гўзаллигини жаҳонга намойиш этаётган мамлакатлардан бирига айланди.

Спорт эстетикасидаги энг муҳим муаммо, бу унинг санъат билан ўхшашлигида. Шундан келиб чиқиб, замонавий спортни (жуда бўлмаганда, унинг баъзи турларини) ўзига хос санъат сифатида талқин қилиш кенг ёйилган. Рэне Мэхю, Морин Кович, Бэнжамин Лоу сингари ғарб олимлари ва қўплаб машҳур спортчилар спортни санъат сифатида қабул қилиш мумкин деган фикрни ўртага ташлайдилар. Лекин ҳақиқатан ҳам спорт санъатми, уларни айнанлаштириш мумкинми? Бу саволга тўғридан-тўғри жавоб бериш қийин. Шу боис спортнинг келиб чиқиши ва моҳиятига эътибор қилиб кўрайлик.

Маълумки, ўйинни Қадимги юнон файласуфлари эстетик табиатга эга эканини таъкидлаб, уни санъат билан тенглаштирганлар. Олмон классик фалсафаси вакили Фридрих Шиллер бадиий фаолиятни “ўйиннинг энг юксак шакли”, деб ҳисоблаган эди. Спорт эса, энг аввало ўйин. Ундан инсон икки томонлама эстетик завқ олади: ўйинчи-спортчи ва томошабин-тарафкаш сифатида. бунда томошабин санъатни идрок этаётгандек спортчи билан уйғунлашиб, унинг хатти-ҳаракатларига қўшилиб кетади, айти пайтда ўзи спортчи эмаслигини, яъни эстетик масофани ҳис қилиб туради. Бу борада Б.Лоу ўзининг “Спорт гўзаллиги” деган китобида Ф.Киноннинг куйидаги фикрларини келтиради: “Театр, – деб ёзади Ф.Кинон, – томошабинга суяниб ривожланадиган санъат тури. ... Спорт мусобақаларида томошабинлар ўзларини худди спектакл томошосидагидек тутадилар: улар юксак маҳорат эгаларига қарсак чаладилар ва ёмон ўйин кўрсатганга нисбатан салбий муносабатларини яширмайдилар. Спортда ҳам, театрда ҳам биз “ўйин” ҳақида гапирамиз”³.

³ Лоу Б. Красота спорта. М., Радуга, 1984. С.92.

Бошқа бир ўринда Б.Лоу Ҳ.Слюшернинг “Спорт ва экзистенция” китобидаги қуйидаги сатрларга эътиборни қаратади: “Спорт – токи ҳақиқий спорт экан, у эстетик фазилат ва нафисликка эриша олади. У спортчи учун чуқур маънога бой ҳолат, ... спорт ботиний яхлитликни ва юксак даражадаги ҳиссий кўтаринкиликни талаб қилади, – деб ёзади Ҳ.Слюшер спортчи ҳис этадиган эстетик завқ ҳақида⁴.

Санъат билан спортнинг яна бир ўхшаш томони шундаки, ҳар иккаласи ҳам бирор бир моддий эҳтиёжни қондирмайди, бевосита мақсад эмас, мақсадга мувофиқлик тарзида воқе бўлади, уларнинг асосий хусусияти, мавжудлигини оқлайдиган нарса, бу – одамларга эстетик завқ бериш хусусияти. Айни пайтда санъатда ҳам спортда ҳам ўйин ижтимоийлик касб этмаслиги мумкин эмас, спортчи санъаткор каби ғоявий-мафкуравий майлпарастлик табиатига эга. Санъаткор ватанпарварлик, миллатпарварлик ғояларини билвосита – бадиий асари орқали илгари сурса, спортчи ўз жисмоний хатти-ҳаракатлари билан мусобақаларда ватан байроғини кўтаришга, “миллатни уялтириб қўймасликка” интилади, яъни бевосита ва табиий равишда мафкуравийликни амалга оширади. Демак, санъат ҳам, спорт ҳам шунчаки завқ бериш ва ўз истеъдодидан завқланиш билангина чегараланиб қолмайдиган ижтимоий-маънавий ҳодисалардир. Бироқ ана шу мафкуравийлик мафкурабозликка айланса, яъни ижодкор мафкура учун ахлоқийликдан чекинса, санъатда ҳақиқий бадиий асар яратишнинг иложи бўлмаганидек, спорт мусобақасида ҳам фирромлик йўли билан, “бир амаллаб” ютиб чиқиб, ҳақиқий ғалабага эришиши мумкин эмас, зеро ҳақиқий ғалаба томошабиннинг баҳоси билан белгиланади. Масалан, футбол майдонида рақибни йиқилиб, ўрнидан тура олмаётганини кўрган футболчи ўзи қулай вазиятда бўлса ҳам, тўпни майдон ташқарисига чиқариб юборади, рақиб ўрнидан туриб, ҳакам тўпни ўйинга киритишга рухсат берганида йиқилган рақибнинг ўзи ёки командадоши уни яна майдон ташқарисига чиқариб, тўп эгаллаш навбатини ихтиёрий тарзда рақиб командага беради. Бу – ҳар иккала команда ўйинчиларининг жўмардлигини “ҳақиқий йигитлар” эканини, уларнинг фақат жисмоний эмас, балки ахлоқий жиҳатдан ҳам етуқлигини кўрсатади, томошабин ҳеч қачон уларнинг бирортасини тўпни рақибга бериб қўйди деб айбламайди, афсус чекмайди, аксинча хурсанд бўлади, намоёниш қилинган мардликдан завқланади.

Қадимги юнонлар санъатни “тўзал ёлғон” деб атаганлар, дарҳақиқат, санъаткор бизга “бўлмаганини бўлган қилиб” кўрсатади, бизни чиройли алдайди. Спортнинг кўпгина турларида ҳам шунақанги чиройли алдовни томоша қилиб

⁴ Ўша манба. С. 177.

завқланамиз. Масалан, бояги футболга қайтайлик: хужумчи рўпарасидаги рақибини, футбол тили билан айтганда, “чиройли финтлар” билан алдаб ўтганида биз ҳақиқий санъатни кўрамиз. Ҳатто репортаж олиб бораётган журналист қойил қолганидан “Гўзал! Бағоят гўзал!” демай иложи йўқ. Спортнинг фигурали учуш, бадий гимнастика, синхрон сузиш, сувга сакраш каби турлари рақс санъатидан қолишмайди, фигурали учуш эса ўзига хос муз устидаги балет, унда ва бадий гимнастикада мусиқа санъати ҳам иштирок этади. спорт жисмоний гўзалликни хулқий гўзаллик ва гўзал хатти-ҳаракатлар воситасида маънавий гўзалликка айлантиришдир. Шу маънода спортчи ҳам артист. Моҳир спортчи ўзини бир муддатга жонли ҳайкалга айлантира олади.

Шулар билан бир қаторда спорт санъат учун материал бўлиб хизмат қилади. бунга ўзимиз гувоҳмиз: биз спорт мавзуидаги рангасвир, графика, ҳайкалтарошлик намуналарини кўп кўрганмиз, ҳикоя ва қиссаларни ўқиганмиз. Бироқ, буларнинг ҳаммаси спортни санъат деб қабул қилишимиз учун етарли асос бўлмайди. Буни спорт эстетикаси борасида жиддий тадқиқотлар олиб борган, юқорида номи зикр этилган Б.Лоу шундай таърифлайди: “Инсон баданининг – табиий шаклдаги гўзаллик эканини, спортчи қиёфаси идеал бадан тузилишини ўзида мужассам этишини эътироф қилар эканмиз, спортдаги гўзалликни санъатдан кўра табиатга тааллуқли дейишимиз мумкин, зеро спортдаги гўзаллик кўп ҳолларда тасодифийлик хусусиятига эга”⁵. Б.Лоу айнан мана шу ўринда ҳақиқатга яқин келади, деб ўйлаймиз: спортда санъат унсурлари мавжуд, лекин у бутунисича олганда, санъат эмас. Яъни спорт эстетик кўринишларга эга, эстетик завқ уйғота оладиган носанъат соҳа. Спорт эстетикаси унинг ана шу хусусиятларини тадқиқ этади.

Спорт кластерининг яна бир ўзига хос жиҳати шундан иборатки, у спорт жамоаси (ёки муассаса)нинг биргаликдаги фаолиятининг самарали ва истиқболли шакли бўлиб, уни барча жамоавий спорт турларида амалга ошириш мумкин ва бу ўзининг ижобий натижасини беради.

Ўтказилган ушбу амалиёт гарчанд, кластер иштирокчиларининг биргаликдаги фаолиятини ташкил этишга асосланган бўлсада, унинг қамровлилик даражаси тор йўналиш билан чекланганлигини кузатиш мумкин. Сабаби, “Спорт – ғалаба сари ҳаракат” лойиҳасининг асосий ғояси “ёзги лагер” туридаги ўқув-машғулот йиғинларини спортнинг муайян тури (масалан, тоғ чанғиси) воситасида, фақат битта спорт турига мансуб бўлган, шу спорт билан мунтазам шуғулланувчлар ўртасида амал оширилган. Қолаверса, ҳорижлик мутахассисларни жалб қилган ҳолда асосий эътибор таълим ва ўқув

⁵ Ўша манба. С. 23-24.

тадбирларини ташкил этишга қаратилган, холос: спортнинг эстетик хусусиятлари ва жозибдорлиги бу методологияга асосланган амалиётда намоён бўлиши қийин кечади.

Бироқ, ҳозирги пайтда ёшларни спортга кенг жалб этиш, спорт воситасида тарбиявий фаолиятни тизимли йўлга қўйиш, айниқса, таълим муассасаларида бўш вақтни самарали ташкил этиш муҳим ижтимоий-эстетик эҳтиёжга айланган. Шу нуқтаи-назардан олганда, “Спорт – ғалаба сари ҳаракат” лойиҳаси спортни оммалаштириш, спортнинг эстетик жозибдорлигини ошириш, спортнинг эстетик хусусиятларини индивидуал ва жамоавий спорт турлари орқали ривожлантириш йўналишидаги бўшлиқни қисман тўлдирди, холос.

Эстетик дунёқарашни шакллантиришда спортнинг функционал эстетик талабларини назарда тутиш лозим. Бу борда, Мишел Бое ҳам ҳаракатдаги, ҳам мувозанатдаги гўзаллик тушунчасини “Спортчи ўз эътиборини кўпроқ ўзининг ҳаракати, пластикасига қаратади. Буларнинг барчаси эстетик объект сифатида томошабинда эстетик туйғуни уйғотади.”⁶-дея изоҳлаган эди.

Дарҳақиқат, масалан, спорт гимнастикасида спортчи ҳаракатларининг нақадар гўзаллигини кўра билиш, тушуниб этиб ва баҳолашни айтиш мумкин.

Одатда, гимнастика - ифода шаклидаги спорт. Унда олдиндан маълум машқлар танланади ва ифодалашга асосланган эстетик компонентларга эга бўлган композитсияга бирлаштирилади. Шунинг учун ҳам гимнастикадаги бадийлик санъатга дахлдор бўлади. Гимнастикада санъатни тушуниш учун қўлланиладиган мезонлар равлонлик, ижрочилик, ҳаракат амплитудасидан фойдаланилади, унинг тўла ҳажми эстетик мукамалликка олиб келади. Гимнастика машқларидаги эстетик ҳаракатлар ижро этиш жараёнида томошабинларда ҳам эхтиросли ҳис туйғу уйғотади.

Шунинг учун ҳам гимнастикада спортчининг соф спорт маҳоратидан ташқари унинг ҳатти-ҳаракатларидаги гўзаллик - спорт эстетикасининг ўзига хос ифодаси ҳам баҳоланади. Халқаро гимнастика федератсияси қоидаларига биноан гимнастика машқлари эстетик мазмунини баҳолашда қуйидаги кўрсаткичларга асосланади:

1. Машқлар мураккаблиги;
2. Композицияни ташкил этилиши;
3. Ижрочилик-гимнаст чиқишининг техникавий маҳорати ва услуби.

Ёрдамчи жиҳатларда қуйидагилар ҳисобга олинади:

1. Танланган композициянинг қанчалик даражада мураккаблиги;

⁶ Лоу Б. Красота спорта. М., Радуга, 1984. С.103.

2. Композитсияни оригиналлиги, унинг янги элементлар, комбинатсиялар билан бойитилганлиги.

3. Моҳирлик - ижро гўзаллиги, ҳаракат хилма-хиллиги, эркинлик ва амплитуданинг учиб юксақлиги билан уйғунлиги, табиийлиги, бирор нуқсон қилинганда йиғинчоқлик таъсири.

Ҳаракат позитсиясидаги мураккабликларни юқори савияда, нуқсонсиз ижро этиш, тана ҳолатини ўзгаришида, уни кейинги ҳаракатга тайёрлашда машқлар нозиклигини таъминлаш спортчига ҳам, томошабинга ҳам кучли эстетик ҳузур бағишлайди.

Мураккаблик - спорт гимнастикаси эстетик мазмунини аниқлашнинг асосий омилidir. Бунда мураккаб элементлар қанчалик кўп бўлса, гимнастнинг ижодий имконияти шунчалик юқори бўлади.

Ундан кейинги ўринда композитсия: машқлар мазмуни учун белгиланган қоидалар талаби нуктаи назаридан айрим элементлари ортикча ҳаракатларсиз гўзал ва бемалол ўзаро боғланган бўлиши лозим. Бадиий ифодаланишнинг мураккаблиги (ижрочига ҳам, томошабинга ҳам) эстетик роҳат беради. Энг муҳими - ритм, суръат, ўзгарувчанлик - булар спортчи фаолиятининг асосий эстетик элементларидир. Албатта ижрони ажойиб, бадиий намойиш этиш - бу гўзалликдир. Санъатда бу образлилик дейилади.

Композицияда ўз-ўзини ифодалаш ҳам бадиий мезон саналади. Ижодий фикрловчи гимнаст ўзининг чиқишларига санъаткор сифатида муносабатда бўлади. Спортчи - шахс, у спортга ўзининг билиш ва ижодий имкониятини ривожлантириш жараёни яъни “санъат - буни томошабин кўриши ва ҳис этиши керак” деган тарзда қарайди.

Гимнастларнинг эстетик завқ берувчи ҳаракатлари хусусида Тадлер қуйидагича фикр билдирган: “Гимнаст ижро нозиклигини, хилма хиллигини, ҳаракат эркинлигини, сакраш амплитудасини, ҳаракат мураккаблиги ва элементлар хавфлилигини энгиш билан бирга, буларнинг барчасини таассуротли жушқинликда бирлаштира олганда, у ўз маҳоратини белгилайдиган ички мазмун ва гармония бойлигини ифодалайди”⁷.

Жисмоний маданиятнинг юқорида санаб ўтилган эстетик жиҳатлари ва унинг гўзаллик мезонлари бир қарашда педагогикага алоқаси йўқдек туюлиши мумкин. Зеро, унда спорт назарияси, унинг фалсафий талқини ва таърифига эътибор қаратилган. Аслида унинг ҳар бир мезони фақат педагогик ҳаракат касб этади ва педагогик жараённинг маҳсулидир. Чунки ҳар қандай ҳислат, сифат, малака, кўникма, тарихий ва назарий билимларни эгаллаш жараёни

⁷ Лоу Б. Красота спорта. М., Радуга, 1984. С.103.

таълимий ҳамда тарбиявий ҳодисанинг натижасидир. Шу тариқа улар бир-бири билан узвий бирликда содир бўлади. Юқорида таърифланган эстетик жиҳат ва унинг гўзаллик мезонларининг ижтимоий-педагогик ҳодиса эканлигини яна бир бор таъкидлаш учун жисмоний маданиятнинг таркибий компонентларидан айримларини педагогик ёндашув асосида кўриб чиқамиз:

Биринчи жиҳат - спортчи профессионал сифатида тан олинishi учун, у шубҳасиз маҳоратли бўлиши лозим. Маҳорат эса тинимсиз машғулотлар жараёнида таркиб топтирилади. Бу педагогик жараён маҳсулидир.

Иккинчи жиҳат - спортдаги ижод. Спортчи шахсини тарбиялаш педагогик жараён маҳсули эканлиги исбот талаб қилмайди. Тарбия жараёнида спортчининг жисмоний сифатлари билан бирга ижодий сифатлари ҳам шакллантириб борилади. Спортчининг машқлар ижросидан баҳраманд бўлиш эстетик завқ бахш этади. Демак, бу эстетик тарбия жараёнидир.

Учинчи жиҳат - мусобақа. Мусобақанинг барча турларида педагогик жараён, ҳодисалар иштирок этади. Унинг спортга оид жиҳатларидан ташқари бир қатор ахлоқий-Эстетик томонлари ҳам мавжуд. Ҳар қандай спорт мусобақасидан аввало эстетик завқ олиш лозим. Ахлоқий жиҳат шундан иборатки, унинг талаблари асосида маданиятли ишқибозлик қилишга ўрганиш муҳим педагогик аҳамият касб этади. Бу педагогик аҳамият кўп ҳолларда ижтимоий-сиёсий воқеага ҳам айланиб кетади. Спорт тарихида айнан мана шу маданиятнинг заифлиги туфайли айрим спорт мусобақалари фожеали яқунланган. Айниқса, футбол мусобақаларида “итальян тиффозилари”, инглиз ёки рус “фанатлари” деб аталадиган “ижтимоий нуқсонлар” пировард натижада, педагогиканинг чала бажарган иши оқибатидир. Ҳар қандай фожеа – даҳшатлидир: фожеа - эстетиканинг тескарисидир.

Шу боис, спорт кластерларини эстетик тарбияга йўналтириш, шунингдек, спорт таълимини эстетик тарбия билан узвийлигини таъминлашда “Гимнастрада” мусобақалари муҳим ўрин тутади.

Умуман олганда, “Гимнастрада мусобақасининг Концепцияси” талабалар ўртасида спортни оммалаштириш ва жисмоний маданиятни ривожлантиришга қаратилган фаолият тартибини белгилайди.

ХУЛОСА

Таъкидлаш зарурки, спортчиларнинг эстетик қарашларини шакллантиришда спорт машғулотлари алоҳида ўрин тутади. Агар спорт эстетикаси ўз характерига кўра бир қанча категорияларга бўлинишини назарда тутсак, бу категорияларни тўғри талқин этиш ҳам спортчилар эстетик

тарбиясида муҳим аҳамият касб этади. Бу борада Бенджамин Лоу ҳаракатни гўзаллик сифатида шахсан ҳис этишни субъектив эстетика, спорт гўзаллиги томонидан идрок этишни эса - объектив эстетика деб атайди⁸.

Объектив эстетика биз учун айниқса, қизиқиш туғдиради. Бу гўзалликни спортга бўлган муносабатда ҳис этишдир. У албатта, бадиий қимматга эга бўлиши, айти пайтда интеллектуал билиш ва ҳиссий (ахлоқий) таъсирга эстетик даъват этиши лозим. Санъат асари тўғрисидаги объектив эстетик фикрларни (ҳатто спорт мавзусида бўлмаса ҳам) спортдаги гўзалликни аниқлашга кўчирилади, унда спортчининг муайян ҳаракати бадиий ҳаракат сифатида идрок этилади. Ҳатто тасвирий санъат асарини идрок этиш мантиғидан спорт эстетикаси, яъни композитсия, расмлар, чизиқлар, шакл, оҳанг, динамика, экспрессия, колоритни идрок этишда ҳам фойдаланилади. Бироқ, спорт мавзусидаги асарларни идрок этиш икки хил ёндашувни - ҳам санъат нуқтаи назаридан, ҳам спорт нуқтаи назаридан қарашни талаб этади.

REFERENCES

1. Ананишнев В.В. Проблемы формирования спортивных кластеров в России / В.В. Ананишнев, В.В. Корепова // Кластеры. Исследования и разработки. – 2016. – № 2. – С. 35-38.
2. Литовченко В.А., Зубков Д.А., Фендель Т.В. Спортивный кластер как инновационная форма в развитии системы подготовки спортивного резерва / Материалы Всероссийской научно-практической конференции
3. «Экспериментальная и инновационная деятельность – потенциал развития отрасли физической культуры и спорта» 18-19 сентября 2020 г. Чайковский, Пермский край. –С. 37-42.
4. Лоу Б. Красота спорта. М., Радуга, 1984. С.101.

⁸ Лоу Б. Красота спорта. М., Радуга, 1984. С.101.